

osnovno komponento vzela polnopomensko besedo primerjanja, v našem primeru »rak«. Semantičnega merila nista upoštevala tudi pri enotah, kjer so komponente med seboj semantično enakovredne, kot na primer »ne tič ne miš«. V takih primerih sta se odločila za prvo polnopomensko besedo. Po prvi polnopomenski besedi sta razvrstila tudi pregovore in reke.

Posebno pozornost sta avtorja posvetila frazeološkim variantam, za katere trdita, da so ena od značilnosti bolgarske frazeologije, ki da je dosti bolj prožna in neustaljena kot ruska, ki je bolj ustaljena. Slovar navaja vse variante skupaj s fakultativnimi komponentami, takimi, ki jih je mogoče izpustiti brez škode za pomen, »rdeč kot (kuhan) rak«, kjer je komponenta »kuhan« fakultativna.

Gradivo, »okoli 9500 frazeoloških enot«, kot pravi podnaslov slovarja, sta avtorja zbrala na osnovi lastnih izpisov iz slovarjev, klasične in sodobne bolgarske literature in časopisov ter zapisov žive besede. Trenutno je to najbogatejša zbirka bolgarske frazeologije. Še posebej je treba poudariti obilico primerov iz pogovornega jezika, ki do sedaj po večini sploh niso bili registrirani. Pri svojem delu sta avtorja pokazala veliko mero tenkega posluha za jezikovne odtenke. Uporabljata skoraj trideset stilno-plastnih kvalifikatorjev. Med drugim ločita na primer argo od žargona, grobo od vulgarnega ali med seboj ironično, posmehljivo, prezirljivo in šaljivo.

Pred nami je nedvomno zanimivo in bogato delo, mimo katerega ne bo mogel nihče, ki se bo ukvarjal s frazeologijo, pa naj se z idejami, ki jih zastopata avtorja, strinja ali ne.

Matej Rode

Gimnazija v Celju

IZBRANA DELA H. POLENAKOVIK'A

Pri založbi Mislav v Skopju so leta 1973 izšla izbrana dela profesorja na skopski univerzi dr. Haralampije Polenakovik'a. Pet različno naslovljenih knjig vsebuje na več kot tisoč šeststo stranh natanko sto razprav in esejev, objavljenih po različnih revijah in časopisih v času od leta 1948 do leta 1973, vendar jih je največ iz šestdesetih let.

Avtorjevo znanstveno zanimanje je izredno široko in prizadevno, saj obravnava poleg literarnozgodovinskih vprašanj tudi slovansko in makedonsko pismenost, makedonsko folkloro in kulturno zgodovino Makedoncev sploh.

V prvi knjigi (*Vo murgite na slovenskata pismenost*) Polenakovik' najprej predstavlja življenje in delo slovanskih prosvetiteljev Konstantina — Cirila in Metoda, pri čemer se tudi on naslanja predvsem na t.i. Panonske legende. Pri tem se ne omejuje le na moravsko misijo solunskih bratov, kar dela po njegovih besedah 95 % strokovnjakov, ampak obravnava tudi njuni zgodnejši potovanja: najprej je Konstantin zaradi zadev bizantinskega dvora sam potoval v Arabijo; na poti k Hazarom, katerih država se je tedaj razprostirala od Krima, Kavkaza in Kaspijskega jezera do Urala, se mu je pridružil še Metod. Tod naj bi v interesu bizantinske države konkurirala arabskim in hebrejskim misijonarjem, ki so že ogrožali bizantinski vpliv. Na tem potovanju sta odkrila posmrtno ostanke pregnanega rimskega papeža Klimenta I., kar je precej učinkovalo na pozitivne odnose papeškega dvora do njiju v poznejši moravski misiji. Ne glede

na zgodovino, ki je dogodke drugače zasukala, kot si je zamišljal Bizanc, velja še nadalje pritrditi misli, da se namen moravske misije solunskih bratov dá najlepše pojasniti z vplivom, ki ga je bizantinska država poskušala razširiti v Evropi in Aziji.

Ob vprašanju, ali je Konstantin sestavil glagolico ali cirilico, se Polenakovik' pridružuje tistim, ki dopuščajo možnost, da je Konstantin začetnik obeh pisav. Pri tem se opira na dejstvo, da so v bizantinski kulturi uporabljali dve pisavi: hitropisno in lepopisno in po njegovem je logično, da je Konstantin sledil tej bizantinski praksi. Sledita dve razpravi o tem, kako se je z večanjem makedonske narodne zavesti pri Makedoncih širil tudi kult začetnikov slovanstva, ki ga je spočel J. Dobrovský z latinskimi in nemškimi razpravami o njiju. V zadnjem delu se Polenakovik zavzeto posveča življenju in delu Klimenta Ohridskega, končuje pa z ugovorom, da bi bil Črnorizec Hrabri identičen z Naumom Ohridskim, kakor sta sklepala R. Nahtigal in F. Grivec.

V drugi knjigi (*Studii od makedonskiot folklor*) je največ razprav posvečenih makedonskim ljudskim pesmim. Prvi je vzbudil zanimanje zanje Vuk St. Karadžić, na samem makedonskem ozemlju jih je prvi zbiral Rus Viktor I. Grigorovič, zasluge zanje pa ima tudi Stanko Vraz. Iz pesmi, ki mu jih je dal na razpolago V. I. Grigorovič, in iz tistih, ki so bile objavljene že dotlej (V. St. Karadžić in en neznani zbiralec), je izbral triintriideset pesmi in jih leta 1847 objavil v hrvatskem Kolu. Med njimi je devet bolgarskih, kar kaže, da si tudi Vraz, kot njegova predhodnika, ni bil na jasnem z razmejitvijo makedonskega in bolgarskega jezika, kar so vsi tudi čutili in makedonske pesmi največkrat označevali za »bolgarske pokvarjene«. V razpravi *Za makedonskiot naroden epos* se Polenakovik' upira razpravljanju sovjetskega znanstvenika N. M. Kravcova, ki pri južnih Slovanih pozna le srbski, črnogorski in bolgarski ep in ne priznava samostojne makedonske ljudske ustvarjalnosti, kot npr. B. N. Putilov in V. E. Gusev. Dokazuje, da makedonski ljudski epos ni nič revnejši od drugih, saj je npr. o legendarnem Marku največ pesmi znanih prav iz Makedonije. Tudi v slovenski folkloristiki je eden od kriterijev za določitev ljudske pesmi prenosnost (»se širi od ust do ust«), vendar na konkretizacijo tega kriterija pozabljamo. Zato je pomembno Polenakovik'evo opozorilo, da so precej ljudskih pesmi prenesli v Makedonijo srbski obrtniki in trgovci. Razprava *Makedonska ljudska pesem* v prvi polovici 19. stol. razčlenjuje sociološko ozadje za nastanek novih tipov ljudskih pesmi pri Makedoncih. Spodbudo za razmišljanje v novo smer tudi pri nas dajejo njegove opazke o pojavu meščanske ljudske pesmi v tem času, ki ima »posebno, mestno fiziognomijo v glavnem glede na ton in vsebino do realij... Namesto pastoralnih pejsažev v drugi ljudski poeziji se v tej mestni poeziji pojavljajo tesne mestne ulice, trgovinice, delavnice; namesto mladih pastirjev, poljedelcev se poje v teh pesmih o raznih vajencih, pomočnikih, mojstrih...« Ta pesem prikazuje makedonsko buržuazijo v njenem gospodarskem vzponu in prizadevanju za udobnejše in kulturnejše življenje. Drugačna je pečalbarska pesem ljudi, ki so morali za kruhom v svet. Nastajati je začela v šestdesetih in sedemdesetih letih devetnajstega stoletja, ko sta v Makedoniji začela propadati drobna obrt in trgovina. Nanjo je po Polenakovik'evem mnenju precej vplivala tuja, predvsem grška, turška, vlaška (aromunska) in albanska ljudska pesem. Tudi poziv F. Ilešiča, ki je v začetku tega stoletja klical k po-

drobnejši raziskavi »hagad« (hagada — ponavljalna pesem), je pri Polenakovik'u naletel na lep odmev, saj raziskuje ta tip pesmi pri Makedoncih v starejši pisani književnosti in v ustnem izročilu iz novejšega časa. Zanimivo je, da so v Makedoniji znane take hagade, ki so se popolnoma osvobodile krščanskega, cerkvenega pojasnjevanja števil. Oblika je sicer ostala, a spremenila se je vsebina, tako da na vprašanja o pomenu posameznih števil sledijo odgovori iz vsakdanjega življenja, npr. ...roka ima pet prstov, šest mesecev je pol leta, v tednu je sedem dni.. Polenakovik'ova privrženost zgodovinskim dejstvom se kaže tudi v tem, da raziskuje, kako je ljudsko izročilo preoblikovalo zgodovinske osebe (Carica Mara in makedonska ljudska pesem, Čavdar vojvoda v turških virih in v ljudski pesmi, Spomini na potrese v makedonskem ljudskem izročilu, itd.). Posebno nas pritegne njegovo razpravljanje o variantah ljudske pesmi o Lepi Frosini, ker je motiv precej podoben motivu o Veroniki Deseniški. Sloni na dogodku iz leta 1801, ko so v Janini v Makedoniji utopili kristjanko Frosino, ker je s svojo lepoto zapeljala najstarejšega pašinega sina Muktarja. Polenakovik' nato temeljito analizira realije v variantah popularne pesmi Biljana platno beleše, tako da se zdijo rezultati — to ni specifično ohridska pesem; njena današnja lokalizacija v Ohrid je iz novejšega časa — kar preskromni. Pač pa nas spet bolj pritegnejo opažanja ob pesmih, ki so nastale v zvezi s kruševsko republiko leta 1903. Ob njegovi ugotovitvi »in še desetine drugih pesmi, ki se štejejo za ljudske, se marsikdaj po svojem tonu in duhu oddaljuje od duha ljudske pesmi«, moremo sklepati, da bi te pesmi mogli imeti za prototip narodnoosvobodilnega pesništva pri naših narodih. Ob vsej trdnosti rezultatov, ki jih zagotavlja pozitivistična metoda, je bralcu žal, da se je Polenakovik' tako zvesto drži, saj bi jo mogel oplajati tudi v drugo smer, kot kaže sicer kratka, a pritegljiva razprava o semantiki enega od makedonskih ljudskih rekov, ki ga razlaga na podlagi raziskav angleškega etnologa C. C. Fraserja. Nato je posvečeno največ prostora življenju in delu P. K. Dinosega in K. A. Šapkareva, pri katerem so podrobno opisana načela za zbiranje ljudskega slovstva in njegovi posegi pri objavi, ki so prehajali pravzaprav v stilizacijo.

Tretja knjiga (*Nikulcile na novata makedonska književnost*) obravnava življenje in delo utemeljiteljev nove makedonske književnosti Joakima Krčovskega in Kirila Pejčinovik'a. Oba sta bila vzgojena v samostanskih šolah in sta v svojih delih idejno nadaljevala srednjeveško književno tradicijo. Prvo delo, ki je bilo v nasprotju z dotedanjo prakso tiskanja v grščini ali starocerkvenoslovansčini, natisnjeno v makedonščini, je »Slovo iskazanoe zaradi umiranje« J. Krčovskega, ki je leta 1814 izšlo anonimno. Od njegovih petih del je največje zadnje, ki je hkrati tudi največje del prvega obdobja nove makedonske književnosti. To je zbirka nabožnomoralizatorskih besedil, kompilatorsko zbranih iz sv. pisma in raznih cerkvenih pisateljev. Glavna odlika njegovih literarnih del je, da so pisana v ljudskem jeziku in so prav zato doživljala po več izdaj, saj so jih mogli brati tudi preprosti ljudje. Sedaj so pomembna predvsem za preučevanje zgodovine makedonskega knjižnega jezika in makedonsko dialektologijo. Tudi K. Pejčinovik' je pisal v ljudskem jeziku, v katerem se je zavzemal za prosvetljevanje ljudstva in obsojal nazadnjaštvo, posebno pri duhovščini. Ogledalo, njegovo prvo delo, je kulturnozgodovinskega pomena, dokument, kako se je makedonska književnost izmikala cerkvenemu varuštvu, in priča o splošnem kulturnem življenju makedonskega ljudstva v prvi polovici 19. stol. Po Po-

lenakovik'u je to ne samo resnično ogledalo miselnega sveta, ampak tudi podoba makedonskega gospodarskega in duhovnega življenja. Njegov epitaf, ki ga je leta 1855 vklesal na ploščo, namenjeno za svoj nagrobni spomenik, so prvi verzi makedonske nove književnosti, ki imajo danes prav tako kulturnozgodovinsko vrednost. Sledi več podrobnih razprav o posameznih vprašanjih tega simpatičnega ljudskega prebujevalca.

Polenakovik' razčlenjuje tudi gospodarsko ozadje za nastanek makedonskega razsvetljenjstva. Makedonski trgovci in obrtniki so imeli tesne stike s svojimi vrstniki znotraj turške države in v trgovskih središčih Avstrije, Nemčije, Italije, Francije in Rusije, kjer so bili priča prosvetnemu in literarnemu razcvetu, in prosvetljske ideje so prinašali tudi v svojo domovino. Koliko je mala makedonska buržoazija prispevala k prosvetnemu in književnemu razvoju, pričajo tudi sezname predplačil za dela J. Krčovskega in K. Pejčinovik'a. Sezname kažejo, da so bili naročniki njunih del poleg cerkvenih izobražencev in vaških mojstrov v glavnem trgovci in obrtniki makedonskih mest. Toda takoj po izidu teh knjig so se začeli pojavljati tudi njihovi prepisi, za katere pravi Polenakovik', da so bili v Makedoniji splošen pojav. Vzporednico bi mu mogli najti v našem bukovištvu. Pojav sam mogoče izvira iz srednjeveških samostanov, v katerih je bila ponekod glavna naloga prepisovati rokopise ali knjige.

Četrta knjiga (*Studii za Miladinovci*) s svojimi razpravami tvori zaokroženo podobo, pravzaprav monografsko predstavitev bratov Miladinovcev. Starejši, Dimitrij, ki je bil sprva strasten helenist (grecist), se je po vrnitvi iz Srbije, Bosne in Hercegovine preusmeril v gorečega slovanofila in zavednega Makedonca. S svojim kulturnoprosvetnim delom je bil med rojaki bolj popularen kot njegov mlajši brat Konstantin, ki je svoje mehke lirske pesmi objavljaval anonimno, in študiral v tujini. Dolgo je bilo utrjeno mnenje, da je pesnil samo Konstantin, toda Polenakovik' na podlagi več stvarnih, dovolj prepričljivih podatkov ugotavlja, da je pesem Grk i B'lgarin, ki so jo doslej pripisovali Konstantinu, Dimitrijeva. Ta naj bi glede na pesem, ki je sedaj priznana njemu, pisal borbene, uporniške in satirične pesmi. Polenakovik' nato raziskuje vzroke in ozadje za poskus Dimitrija Miladinova, da bi sestavil slovnico makedonskega jezika. Po njegovem mnenju ga je k temu nagovarjal V. Grigorovič, kateremu je bilo mogoče pred očmi plodno sodelovanje J. Kopitarja in V. St. Karadžića. Bolj bi bil za to delo kvalificiran Konstantin, ki je poslušal slavistiko na filološko-zgodovinski fakulteti v Moskvi, vendar ga je prehitela smrt. Najdragocenejše sta kulturnoprosvetno delavna brata darovala prebujajoči se makedonski biti z zbirko makedonskih ljudskih pesmi, ki je izšla leta 1861. Delo je spremljal tudi hrvatski in slovenski tisk in ljubljanske Novice so pod naslovom Slovanska književnost prinesle naslednje poročilo: »V Zagrebu napravljata Miladinova natis do 700 narodnih pesem, nabranih po Makedonii in po Bugarskem, dodani so popisi šeg, pregovori, uganjke, narodne pripovedi itd.« Dodana je pripomba, da v Ljubljani zbira naročila za zbirko I. Macun. Med makedonske pesmi je vnešeno sedeminsedemdeset bolgarskih, kar je iz doslej nepojasnjenih vzrokov dalo zbirki naslov »B'lgarski narodni pesmi«. Preden preide k monografski skici o pesniški poti Konstantina Miladinova, natančno pregleduje pripombe v prvo, precej popolno izdajo pisem bratov Miladinovcev. Izšla so v Sofiji leta 1964 v uredništvu N. Trajkova. Urednik zanemarljivo dejstvo o makedonskem narodu, zato ga Polenakovik' vztrajno popravlja in dopolnjuje.

Peta knjiga iz te zbirke (*Vo ekot na narodnoto buđenje*) prinaša razprave in eseje o treh makedonskih kulturnih delavcih in pesnikih. Prvi je na vrsti Jordan Hadži Konstantin-Dinot. Polenakovik' je našel dragocene rokopise njegovih literarnih poskusov v beograjskem arhivu Društva srpske slovesnosti in z upoštevanjem tega gradiva je Dinotova literarna podoba precej bolj živa. Kot pesnik je dal svoj davek romantičnemu kultu preteklosti in ljudski pesmi. V dotlej najdaljši, a do nedavna neznani verzifikaciji obdeluje snov o kosovski bitki. Zanj kot za večino drugih njegovih del je značilen jezik, ki je govorica domačega kraja, pomešana s starocerkvenoslovanščino, srbsščino, bolgarščino in ruščino. Takšen je jezik makedonskega intelektualca iz srede 19. stoletja, na katerega so vplivale šolske knjige, časopisi, učitelji in trgovsko dopisovanje.

To je prva stopnja pri nastajanju makedonskega pesniškega jezika. Tudi drugi jeziki so pri osamosvojitvi imeli podobne težave. Polenakovik' nato predstavlja devet njegovih dialoških scen in moralne aforizme. Dinot je pomemben predvsem za prosvetni dvig makedonskega ljudstva, vendar ima tudi njegova razvejena literarna dejavnost svojo zgodovinsko vrednost. Začel je s praktičnimi učbeniki (tablice), pisal verze, potopise, dela s področja jezika in zgodovine, objavljali stare literarnozgodovinske spomenike, ljudsko blago, zbiral besedno gradivo itd. Skleniti moremo, da ni le vsestransko delavna osebnost, ampak tudi duhovno gibčna, saj aforizmi navadno razkrivajo relativno resnico sveta. Morda ni odveč opozoriti na to, da je verjetno med prvimi Makedonci, ki uporablja termin »jugoslavjani« »jugoslovensko«, kot je videti iz njegove delno citirane zgodovinske razprave *Poznaj sebe* si iz leta 1853.

V drugem delu knjige sta predstavljena brata Andrej in Konstantin Petkovik'. Konstantin je prvi Makedonec, ki je končal slavistiko, in sicer pri profesorju I. I. Sreznjevskem. Nato je po zgledu svojega učitelja obiskal nekatere slovanske dežele in se tam seznanil z njihovimi jeziki in literaturami, se razgledoval po njihovih samostanskih bibliotekah in srečeval z uglednimi osebnostmi. Med drugim je obiskal leta 1852 tudi Ljubljano (o tem natančneje poroča Aleksander Spasov v razpravi *Prestojot na Konstantin Petkovik' vo Hrvatska i Slovenija vo 1852 godina*. Našeto prepoznavanje, Misla, Skopje, 1971, str. 19—34). Seznanil se je z lastnikom ljubljanske tiskarne J. Blaznikom, nad katerim je bil razočaran, ker se ni hotel pogovarjati z njim v slovenščini, obiskal je J. Bleiweisa in v ljubljanski licejski knjižnici Miha Kastelca, pri katerem se je najbolj zanimal za knjige J. Kopitarja. Srečal se je tudi s pisateljico Josipino Urbančič-Turnograjsko in se navdušil nad njeno povestjo Boris, ki jo je leta 1853 prevedel v makedonščino. Teh zvez Konstantin Petkovik' ni več pretrgal in jih je obdržal še kot ruski generalni konzul v Dubrovniku, v duhu idej slovanske vzajemnosti, ki so bile v tistem času aktualne. On je tudi avtor prvega strokovnega slavističnega spisa v makedonščini, ki je izšel leta 1853 v publikaciji ruske akademije znanosti z naslovom *Izvestija K. D. Petkovik'a o rukopisjah Zografskogo Svjatogorskogo monastirja*. Prav tako je znan kot pesnik in prevajalec iz raznih slovanskih jezikov v makedonščino. Sovjetski slavist N. I. Tolstoj je napravil zanimivo primerjavo treh prevodov Libušinove sodbje iz Kraljedvorskega rokopisa V. Hanke. K. Petkovik' je prevedel to delo v makedonščino leta 1852, sledi anonimen bolgarski prevod, nato spet prevod v makedonščino iz leta 1863, ki ga je napravil R. Zinzifov. N. I. Tolstoj je svoji razpravi dodal vse tri prevode, tako da se vsak lahko sam

prepriča o njegovih ugotovitvah, ki so naslednje: na eni strani ti prevodi jasno kažejo osnovne fonetske, morfološke in leksikalne razlike med makedonskim in bolgarskim jezikom sredi devetnajstega stoletja, na drugi strani pa relativno nestabilnost norm v obeh jezikih v tistem času. Glede na to, da sta prva dva prevoda nastala na pobudo I. I. Sreznjevskega, ki ju je objavil poleg češkega in starocerkvenoslovanskega, in naj bi mu služili za primerjalne slavistične študije, N. I. Tolstoj sklepa, da so bile razlike med makedonščino in bolgarščino Sreznjevskemu jasne. Polenakovik' spremlja to razpravo z veliko naklonjenostjo, ne strinja se le z mislijo, da bi imeli naddialektalni model makedonskega knjižnega jezika že makedonski preroditelji, pač pa to velja za K. Misirkova.

V zadnjem delu knjige govori makedonski literarni zgodovinar o nesrečni življenjski usodi Grigorija S. Prličeva, ki je bil sprva skrajen helenist in je za svojo pesnitev v grščini Serdarot — z motivi iz ljudskega makedonskega pesništva napisana po vzoru Iliade leta 1960 — še kot študent dobil najvišjo grško priznanje. Pesnitev sodi po jeziku v novogrško književnost, po tematiki, ki obravnava bolj zaslužnjega naroda za svobodo, pa spada v makedonsko književnost. Polenakovik' je prepričan, da se more po umetniški obdelavi take snovi meriti z Njegoševim Gorskim vencem in Mažuranićevo Smrtjo Smail age-Čengića. Leta 1866 se je Prličev dokončno preusmeril in začel veliki boj za uvajanje makedonskega jezika v šole in cerkev. Njegovo zadnje delo je Avtobiografija, ki je bolj umetniško učinkovita kot dokumentarno zanesljiva. Tragika tega nadarjenega pesnika je, da ni nadaljeval dela K. Miladinova, namreč, da bi pel v svojem jeziku in iz resničnih čustev, ampak je zlagal didaktične pesmi, prevajal Homerja v bolgarščino, ki je niti dobro poznal ni, in hotel ustvariti hibriden slovansko-makedonsko-bolgarsko-srbski jezik.

Na koncu naj opozorimo na več razprav (Edna makedonska pesna za Kiril i Metodija, Narodna pesna za Kiril Pejčinovik', Kiril Pejčinovik' vo narodnoto predanie, itd.), v katerih Polenakovik' obravnava osebnosti kulturnih delavcev v ljudskem izročilu, česar menda pri nas ne poznamo, kvečjemu kako anekdoto. Njegove ocene (Mačeničkata i predvremenata smrt na Kiril Pejčinovik' vo eden češki romantičen raskaz, Marginalii kon polskata romanisirana biografija na poetot Konstantin Miladinov, itd.) romanov, v katerih so prav tako upovedene pomembne osebnosti iz makedonskega kulturnega življenja, bi bile potrebne natančnejše preiskave, da bi mogli izluščiti iz njih teoretične zametke za njegovo pojmovanje biografskega romana. Bogati citati iz različnih del obravnavanih avtorjev so pravcato malo berilo starejše makedonske književnosti.

H. Polenakovik' v glavnem vztraja pri preizkušeni pozitivistični metodi, kjer večkrat ob pomanjkanju stvarnih podatkov upošteva kot posredne dokaze ustne vire — ljudsko izročilo. K takemu pristopu sodijo tudi temeljite tekstološke analize prevodov in primerjalne razprave o folklornih motivih, kar vse pogosto oživilja polemičnost, večinoma do bolgarskih avtorjev. Nekatere razprave so zasnovane sociološko. Ko opozarja med drugim na še premalo raziskana vprašanja, ustvarja s svojim delom tudi trdne osnove in pobude za nadaljna raziskovanja.

Marija Stanonik,
SAZU, Ljubljana